

TELEPESEK

és telepes falvak
a csehszlovák Kárpátalján

Szakál Imre

K A L L I G R A M
R E G I O K Ö N Y V E K

Szakál Imre

Telepesek és telepes falvak a csehszlovák Kárpátalján

Szakál Imre

TELEPESEK ÉS TELEPES FALVAK
A CSEHSZLOVÁK KÁRPÁTALJÁN

MTA TK Kisebbségkutató Intézet
Kalligram
Budapest, 2017

REGIO Könyvek
MTA TK Kisebbségkutató Intézet

Szerkesztette

Fedinec Csilla (MTA TK Kisebbségkutató Intézet)

Lektorálta

Kovács Attila (Nemzetiségi Kutatóintézet, Ljubljana)

Simon Attila (Fórum Intézet, Somorja)

A kötet megírását támogatta

Nemzetközi Visegrád Alap

• Visegrad Fund

MTA Domus Ösztöndíj

Nemzeti Kiválóság Program Határon Túli Doktori Ösztöndíja

A kötet megjelenését támogatta

Nemzeti Kulturális Alap

A borítón: Parasztcsalád. Rosie Ney/Földi Rózsi által a Verhovinán 1931-ben készített és 1933-ban nyomtatott fotó (a könyv szerzőjének tulajdonában).

Minden jog fenntartva!

© Szakál Imre (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola), 2017

© MTA TK Kisebbségkutató Intézet, 2017

ISBN 978-963-468-009-3

Tartalom

Előszó.....	7
<i>„Ungvár utcáin biztosan vannak csirkék, libák, katonák...”</i>	
Kárpátalja Csehszlovákiához csatolása.....	11
Historiográfia és források.....	18
<i>A legionáriusok, a parasztok és a föld</i>	
A földreform.....	31
A telepítés vagy kolonizáció	64
Az állami és a magántelepítések	82
A telepesfalvak mindennapjai	102
<i>„A földreform munkája be van fejezve, de azt senki sem áldja”</i>	
Helyi politikai reakciók.....	125
Etnikai következmények	137
Kísérlet a revízióra	146
Bibliográfia	159
Településjegyzék.....	167

Előszó

Kárpátalja nem a természeti környezet vagy etnikai szállásterület adta keretekhez igazodva kialakult régió, hanem politikai képződmény, melynek határai a mindenkori nagyhatalmi törekvések mentén lettek megrajzolva, mégpedig különböző időszakokban különböző módon. Az 1910-es évek végét megelőzően értelemszerűen a történeti kutatások az Északkeleti-Felvidék, illetve az északkelet-magyarországi vármegyék természet-, illetve társadalmi és gazdaságföldrajzi kontextusában vizsgálódtak, az utána következő időszakokban viszont konkrét politikai határok mentén behatárolható területet értettek és értünk alatta, melyet keletről a Kárpátok, nyugat felől pedig a 19. század végén megépült vasútvonal és az azt környező terület határol.

A kevésbé kutatott témák egyike az első Csehszlovák Köztársaságban végrehajtott földreform, valamint a telepítéspolitikája hatása Kárpátaljára, melyeknek gazdasági, településföldrajzi és etnikai következményei máig hatóak. A fókuszban az állami és magántelepítések kárpátaljai folyamatának bemutatása, valamint a telepesfalvak gazdálkodásának és mindennapi életének leírása áll, illetve hogy mennyire volt gazdaságilag hatékony a telepítéspolitikája a köztársaság legszegényebb vidékén. Megvizsgáltam a helyi politikai közbeszéd reagálását a telepítésekre, külön kitérve arra, hogy milyen közös, illetve eltérő vonásai voltak a telepítéspolitikája megítélésének a magyar és a ruszin politikusok retorikájában. Kitérek arra is, hogy milyen következményekkel járt az 1938. november 2-i első bécsi döntés, milyen módon próbálta revideálni a magyar kormányzat a csehszlovák intézkedéseket.

A csehországi, szlovákiai, magyarországi, ukrainai levéltárakban végzett kutatómunka során több olyan kérdés is felvetődött, melyek tisztázása további kutatások feladata. Többek között csak röviden tárgyalom a földreformot és annak nemzetközi beágyazottságát, a földreform gazdasági, modernizációs hatásait. Jelenleg még nem áll rendelkezésre elegendő forrás a földbirtokszerkezetben bekövetkezett változások pontos feltérképezésére. A telepítéspolitikával kapcsolat-

ban is elsősorban az intézkedéssorozat lefolyását, a telepesek falvak létesítésének menetét vizsgálom, nem térek ki részletesen a telepítésekben résztvevő hivatalok viszonyainak ismertetésére. Ugyancsak töredékes a rendelkezésre álló anyag a telepések hétköznapijairól, beilleszkedéséről. Meglepő módon a telepítések stratégiai vonatkozásai sem olvashatók ki egyelőre a dokumentumokból. Mindezeket a kérdéseket érdemes tovább kutatni.

A kötet megírása, és az ahhoz vezető kutatómunka során időről-időre Édesanyám élettörténete jutott az eszembe. 1954 tavaszán született ruszin családban az Ökörmezőtől nem messze fekvő Felsőkalocsán. Szülőhelyén végezte az általános iskolát, majd az alsószinevéri középiskolában eltöltött egy év után felvételt nyert a járási központban működő egészségügyi szakközépiskolába. Ennek elvégzését követően, az akkori rend szerint, államilag közvetítették ki dolgozni. A szovjet nemzetiségi politika egyik jellemzője volt, hogy katonai szolgálatra, illetve az első, „kötelező” munkahelyre a többségi lakossághoz tartozókat nemzetiségi vidékre küldték. Így került Édesanyám a Beregszászi járásba 1974-ben. Választhatott, hogy a bátyúi kórház, a mezővári kórház, vagy a benei családorvosi rendelő nővére kíván-e lenni. Ő életében akkor járt először Kárpátalja alföldi, magyarlakta részén, amikor ebben a fontos kérdésben döntést kellett hoznia. Édesanyám mindig szívesen beszél arról a jelenetről, ami lejátszódott a döntése meghozatalakor. Mivel semmilyen helyismerettel nem rendelkezett, kétségbeesését nem leplezve kérdezte meg a főorvost, hogy ő melyik települést javasolja. A főorvos válasza azóta a családi legendárium szerves részévé vált: „Benében van hegy, folyó, vasút. Válassza azt.” Így lett Édesanyám húszévesen egy több mint kilencven százalékban magyarok lakta település családorvosi rendelőjének, majd árvaházának nővére, úgy, hogy akkor még egy szót sem beszélt magyarul. Azóta eltelt több mint négy évtized, Édesanyám kiválóan megtanult magyarul, a közösség megbecsült tagjává vált. A „beköltözését” követően eltelt egy évet élete egyik legnehezebb időszakaként élte meg, s bár a magyar nyelvet viszonylag hamar, és jól elsajátította, egyfajta határképződés zajlott le közte, a „betelepült” és a helyi „őslakosok” között. Én az általános iskolai tanulmányaimat közel két évtizeddel azután kezdtem meg, hogy

Édesanyám Benébe érkezett, de az az idő sem volt elég ahhoz, hogy a faluban ne tartsák számon: vegyes családból származom, Édesanyám betelepült, vagy ahogyan a szülőfalumban mondják – „bekerült”. Hátrányom ebből sosem származott, de mindig tudatában voltam annak, hogy Édesanyám helyzete a közösségben sajátos.

Bár a fenti történet a könyvben tárgyalt eseményekhez képest évtizedekkel később, egy más államkeretben, történelmi szituációban zajlott le, mégis szemlélteti azt, hogy az állampolitika hogyan befolyásolja az egyének életét, mindennapjait, és hogyan szül olyan helyzeteket, amikor egy átlagember „őslakos” vagy „betelepült” kategóriába kerül.¹ Valami hasonló zajlott le a telepések és a helyi magyar közösség tagjai között a csehszlovák időszakban is, és a befogadó közösség tagjai nem mindig látták be, hogy az átlagember nem tudatos résztvevője, hanem eszköze a politikának.

Bene, 2016. március 30.

---

¹ Fedinec Csilla: Ruszinok, magyarok, zsidók: demográfiai és interetnikus viszonyok. In: Bányai Viktória – Fedinec Csilla – Komoróczy Szonja Ráhel (szerk.): *Zsidók Kárpátalján. Történelem és örökség a dualizmus korától napjainkig.* Budapest, Aposztróf, 2013. 137.